

MATE ŠIMUNDIĆ

ZNAČENJE NAZIVA GRADA ĐAKOVA

O značenju naziva grada Đakova pisalo se nekoliko puta, i to više uzgredno negoli sustavno. Zadržat ću se na onima što su se pojavila u novije vrijeme u samom Đakovu.

U knjižici »Historijat đakovačkih obrtnika« (Đakovo, 1937.) Dragutin Majer piše:

»Ime Đakovo dolazi od Đaka, tj. čovjeka pismena i učena, koji je bio gospodar toga mjesta u 12. ili 13. stoljeću. Posjed, što ga je tadašnji plemić Đak imao, zvao se Đakov posjed, pa je tako od Đakov nastalo ime Đakovo.« (str. 21.)

Dvije godine kasnije objavio je u Đakovu Mato Horvat »Spomenicu hrvatskog pjevačkog društva 'Sklad' — 'Preradović' u Đakovu 1863—1939«. Na 17. strinici nalazi se navedena Majerova tvrdnja, prenijeta doslovno.

U Đakovačkome listu br. 53. od 20. veljače 1954. izišao je moj članak »Filološka šetnja Đakovom i okolicom«. Bijah se okomio na zastarjelo pisanje Djakovo, Djakovčanin, Djakovština, djakovački mjesto Đakovo, Đakovčanin, Đakovština, đakovački. Usputno pridodah i slijedeće:

»Ime grada Đakova potječe od imenice đak, koja je nastala od latinskoga diaconus. Ta je riječ u našem jeziku stekla sva građanska prava i o tome ne bi trebalo govoriti. Riječ nije došla izravno od lat. diaconus, već se u ranijem stadiju našega jezika govorilo i pisalo dijak, zatim je ispao samoglasnik i, pa se dobio đak. Tek kad je suglasnički skup dj prešao u đ (a to je bilo u XVIII. stoljeću), nastao je današnji oblik«.

Ubrzo je uslijedio odgovor na moj članak, točnije na ovaj spomenuti stavak. Potekao je iz pera Hedvige Dekker, tadašnje kustosice Muzeja Đakovštine. U Đakovačkome listu br. 56 od 13. ožujka 1954. objelodanjen je njezin članak »O postanku imena Đakovo«. Među inim u njemu stoji:

»Ime Đakovo nije do sada protumačeno premda ga u dokumentima srednjega vijeka poznamo pod slijedećim nazivima: Dyacon, Dyaco, Diaco, eDako, Dyakow.

Neki naučenjaci drže da naziv »Đakovo« potječe od imena Jakov, Jakovljevi grad, drugi da od riječi »đakon« kome je imanje pripadalo prije nego je došlo u posjed bosanskog biskupa. Sve su to nagađanja i ne temelje se ni na kakvoj historijskoj ili *filološkoj* (podcrtao M. Š.) podlozi. Treba prvo poznavati oca slavenske paleontologije, a zatim nužno predznanje iz historije, a da o arheologiji, epigrafiji, diplomatici, paleografiji i kronologiji i ne govorim. A bez ovoga najnužnijeg, »narezavati« pitanja čiji karakter neminovno zasijeca u ova područja ili s njim graniči, u najmanju ruku, recimo, nije »zgodno«. I u buduće kod tumačenja naziva mjesta treba postupiti rigoroznije.

Treba napomenuti da se ime Đakovo pojavljuje u Južnoj Rusiji pa i u drugim krajevima slavenskog juga: Đakovica južno od Ipeka (Crna Gora), Đakovo 828 m visoka gorska kosa u kraju oko Čačka. Po tradiciji to mjesto bilo je stjecište hajduka. Postoji i selo Đakovo u kotaru Studeničkom«.

I dalje:

»Žunković identificira korijen đak s korijenom čak, koji se javlja kod utvrđenih mjesta, na pr. Čakovac, Čaklovac itd. Žunković iz toga zaključuje da značenje toga naziva dolazi od terena, koji je prikladan za obranu i borbu.

Ime Đakovo je vjerojatno slavenskog porijekla, a po svoj prilici donijeli su ga Hrvati iz pradomovine«.

Značenje bilo kojega naziva, jednako i naziva grada Đakova, u prvome je redu *jezično*, odnosno *filološko pitanje*, spada dakle u onomastiku, sve su druge znanosti samo pomoćne. Rješenje pruža etimologija. Ni Dekkerova ni Žunković ne bijahu jezikoslovci, a shodno tome ni onomastičari ni etimolozi, stoga ne mogahu podastrijeti prihvatljivo rješenje. Naprotiv, Dekkerova ga je k tomu zamagljivala zbog nemoći da prihvati bilo koje ponuđeno rješenje ili izloži vlastito. Stoga ga je i prebacila u hrvatsku pradomovinu, dakle za Karpate. Stvarno onda u praslavenski jezik. Kada je ovo pisala, sigurno nije bila svjesna posljedica. Njezin je postupak izrazito laički.

U svojoj knjizi »Đakovo i njegova okolica kroz kulturno historijske spomenike« Đakovo, 1959. (— ispravno bi valjalo napisati: kulturno-historijske! —), u osnovi nije otišla dalje

od onoga što je rekla u članku »O postanku imena Đakovo«, iako joj se ovdje pružala najbolja prilika. Ništa dakle od poznavanja oca slavenske paleontologije, arheologije i ostalih pomoćnih i nepomoćnih povijesnih znanosti. Novo je tek ovo:

»Na originalnim turskim natpisima nalazimo Đakovo pod imenom »Jakova kalasi« tj. Jakovo. 1697. godine po odlasku Turaka »Dacowar«; 1813. — »Deakovar«; 1821. — »Diakovar«; 1863. — »Djakovo.«

Iz rečenoga dosada proishodi da se razilaze mišljenja o podrijetlu naziva grada Đakova. U osnovi većina smatra kako potječe od im. đak, Žunković pak od čak (mađ. csák). Dekkerova se ne slaže ni s jednim od predočenih, a pritom ne nudi ništa svoga.

Prije negoli prijedem na što drugo, potrebno je kazati kako su Turci već postojeći naziv, dakle naš, tek prilagodili svojemu jeziku, poslije su ga Mađari pomađarili.

U knjizi je H. Dekkerove hvalevrijedan podatak koji prvu pisanu vijest o Đakovu pomiče u 1239. godinu. Ne znam zbog čega pisci »Geografije SR Hrvatske«, knjiga 3, Zagreb, 1975. uzimaju godinu 1244. kao nadnevak kada je prvi put zapisan naziv Đakovo (str. 166.). Bilo kako bilo, Đakovo je postojalo već u prvoj polovici XIII. stoljeća, i to pod nazivom Đakovo. Naime u tadašnjoj latinici ne bijaše slova j (ono je stvoreno tek u XVII. stoljeću), mjesto njega se pisao y ili i. Prema tome se početni slog Dy-/Di- izgovarao dj. I koliko god je pisanjem i oblično polatinjavan naziv u tijeku prvih stoljeća njegova bilježenja, ipak je jasan sufiksalni morfem -ovo u oblicima Dyacon i Dyakow. Dakle -on i -ow jesu zapravo -ovo, tj. sufiksalni morfem kojim se tvore posvojni pridjevi. Kada je ovo ovako, ostaje korijenski morfem *djak*, odnosno imenica od koje je izveden dati pridjev. Kako je već rečeno, *djak* je jotacijom pretvoren u đak. Ostaje pak objasniti im. *djak/đak*.

Kako rekoh, usputice sam se dotaknuo podrijetla naziva grada Đakova u članku 1954. godine. Naravski, takvo je doticanje nepotpuno, stoga bi sa znanstvenoga gledišta bilo bolje da sam to ispustio, ali je taj moj mali izlet u etimologiju izvukao spomenuti odgovor H. Dekkerove, koji je koristan u toliko što je stvar skrenuo na stranputicu i doveo do toga da se čitavo pitanje izvede na čistac. Doduše s velikim zakašnjenjem, ali prije ne bijaše pogodnosti. Tada ne htjedoh nastaviti polemiku zbog toga što Đakovački list ne bijaše pogodan za takva raspravljanja.

O podrijetlu naziva grada Đakova u osnovi danas mogu ponoviti ono što tvrdih u iznjetome članku. Riječ dolazi od grč. *diákonos* — sluga, poslužnik, sluškinja. Iz grčkoga je proš-grč. *diákonos* — sluga, poslužnik, sluškinja. Iz grčkoga je prešla u latinski kao *diaconus*. No u lat. označuje katoličkoga bogoslova pred zaređenjem. Tu je ovaj grecizam postao riječju crkvenog jezika i postupno se proširio skoro po cijelom svijetu. U nas je općenito poznata kao đakon, ranije na zapadnom prostoru bijaše žakan. Glas *ž* je primljen iz talijansko-venecijanskog izgovora. U vulgarno-latinskome otpao je okončak *-onus* i tako nastao novi oblik *diacus*, gen. *diaconus*, potom je ova novonastala imenica dospjela u matični jezik, tj. u grčki. Od njega je grč. *diákos* — pisar, tajnik. I upravo je *diákos* došlo k nama. Već na samom početku u nas biva dvojstven: *dijakъ* i *dójakъ* — pisar. Gubitkom poluglasova (*ъ*, *ъ*) dobiven je *dijak* i *djak*. U stanovitim je govorima *dijak* ostao u uporabi do našega doba, međutim ova imenica nije primljena u književni jezik, ostao mu je nekako po strani. Prodornijim bijaše *djak*, od XVIII. st. *đak*: ostao je do sada u književnom jeziku usprkos tomu što je stvorena domaća im. učenik i učenica. Prvotno je *dijak/djak* označivao pisara, skribanta, kancelista. Raspoložem podatkom da je u ovome značenju opstojao na početku XIX. stoljeća u srednjoj Dalmaciji. No postupno je šireno njegovo značenjsko polje na područje osnovnoga i srednjeg školovanja. I tako označuje učenika osnovne i srednje škole. Budući da su u prijašnjim vremenima školovana uglavnom muška djeca, to nije stvoren ženski oblik, npr. *đačica* ili *đakinja*.

Pridjevski toponim Đakovo (Djakovo) nastao je u razdoblju dok je *dijak/djak* označivao pisara. Prema tome je ondašnje Đakovo značilo »ono što pripada pisaru, što je pisarevo«. Razumije se da to bijaše zemljišni posjed s naseljem. Veoma je vjerojatno kako je dotičnik prezimenovan po svome zvanju, tj. da je od *đaka* (zanimanje) postao *Đak* (prezime). Uzgređice spomenuto, u Čitluku je kraj Knina prezime *Đak*. Pored ovoga im. je *đak* bila pogodna za izvođenje prezimena. Današnja *Đakalović*, *Đakić*, *Đakman*, *Đakmanec*, *Đakov*, *Đakovac*, *Đakovec* i *Đaković* postala od im. *đak*. *Dijak* bijaše manje plodan. Od njega su *Dijačić*, *Dijak* i *Djaković*. Od *žakana* je *Žaknić*.

Nazive *Đakovo*, *Đakovicu* i *Žakanju P. Skok* izvodi od imenice *đak* (Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika II, Zagreb, 1973., str. 670.).

Ne počiva na znanstvenoj podlozi mišljenje po kome je naziv Đakovo postao od osobnog imena Jakov, ni od im. čak, niti je »vjerojatno slavenskog porijekla«, a još manje da su ga »po svoj prilici donijeli Hrvati iz pradomovine«. Ovakva su mišljenja potpuno proizvoljna i bez čvrste osnove. Spadaju u područje naklapanja.

Od pridjevskoga toponima Đakovo izvedeni su etnici Đakovčanin, Đakovčanka i ktetik đakovački. Kraj oko Đakova zove se Đakovština.

I etnici i ktetik svjedoče kako najstariji muški etnik bijaše Đakovac. (Vjerojatno je tada ženski bio Đakovka.) Naime glas č (-čanin/-čanka) stvoren je jotacijom c + j > č. Dakle Đakov(a) c + -janin > Đakovčanin. Prema ovome pak Đakovčanka. I ktetik đakovački izveden je od Đakovac, ne pak od Đakovčanin.